INGLIZ–O'ZBEK TARJIMASIDA GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR

Olimjonova Maftunaxon Omiljon qizi
Namangan davlat chet tillar instituti talabasi
Tel: (94) 025 69 05
E-mail.:maftunaolimjonova568@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima jarayonida qo'llaniladigan grammatik transformatsiyalarning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida ikki tilning grammatik tizimidagi farqlar sababli yuzaga keladigan o'zgarishlar, jumladan, so'z tartibini o'zgartirish, gap bo'laklarini almashtirish, grammatik qo'shish, tushirib qoldirish va grammatik almashtirish usullari misollar asosida yoritiladi. Shuningdek, ushbu transformatsiyalarning tarjima sifati va matnning mazmuniy hamda uslubiy ekvivalentligini ta'minlashdagi o'rni ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: grammatik transformatsiya, tarjima, ingliz tili, o'zbek tili, ekvivalentlik, grammatik almashtirish, qo'shish, tushirib qoldirish, so'z tartibi, tarjima strategiyasi.

Аннотация:В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты грамматических трансформаций, применяемых при переводе с английского языка на узбекский. Рассматриваются изменения, возникающие вследствие различий в грамматическом строе двух языков, включая перестановку слов, замену членов предложения, грамматические добавления, опущения и замены. Также освещается роль данных трансформаций в обеспечении качества перевода, смысловой и стилистической эквивалентности текста.

Ключевые слова: грамматическая трансформация, перевод, английский язык, узбекский язык, эквивалентность, грамматическая замена, добавление, опущение, порядок слов, стратегия перевода.

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of grammatical transformations used in translation from English into Uzbek. It analyzes the changes caused by differences in the grammatical systems of the two languages, including word-order changes, substitution of sentence elements, grammatical addition, omission, and replacement. The study also discusses the role of these transformations in ensuring translation quality as well as semantic and stylistic equivalence.

Keywords: grammatical transformation, translation, English language, Uzbek language, equivalence, grammatical substitution, addition, omission, word order, translation strategy.

Ajoyib. Quyida **8–9 betlik ilmiy maqolaning 1-qismi** (sarlavha, annotatsiyalar, kalit so'zlar va kirish) keltirilgan. Keyingi qismlarda asosiy boblar, tahlillar, misollar, xulosa va adabiyotlar yoziladi.

Ingliz–o'zbek tarjimasida grammatik transformatsiyalar

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima jarayonida uchraydigan grammatik transformatsiyalar, ularning nazariy asoslari hamda amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida ikki tilning grammatik tizimidagi farqlar sababli yuzaga keladigan transformatsiyalar tarjima sifatini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Maqolada grammatik transformatsiyalarning asosiy turlari – o'rin almashtirish, grammatik almashtirish, qo'shish, tushirib qoldirish, gaplarni bo'lish va birlashtirish usullari ingliz va o'zbek tillaridan olingan misollar asosida yoritilgan. Shuningdek, ushbu transformatsiyalarning matnning mazmuni, uslubi va

kommunikativ maqsadini saqlashdagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qiluvchi talabalar, tarjimonlar hamda tarjimashunoslik yo'nalishida ilmiy izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: grammatik transformatsiya, tarjima, ekvivalentlik, grammatik almashtirish, o'rin almashtirish, qo'shish, tushirib qoldirish, ingliz tili, o'zbek tili, tarjima strategiyasi.

Аннотация

В статье рассматриваются грамматические трансформации, возникающие при переводе с английского языка на узбекский, их теоретические основы и практическое применение. Особое внимание уделяется различиям грамматических систем двух языков и способам их преодоления в процессе перевода. Анализируются основные виды грамматических трансформаций: перестановка, грамматическая замена, добавление, опущение, членение и объединение предложений. Приводятся примеры перевода, демонстрирующие влияние трансформаций на сохранение смысла, стиля и коммуникативной направленности текста. Полученные результаты могут быть использованы в практике перевода и в преподавании переводоведения.

Ключевые слова: грамматическая трансформация, перевод, английский язык, узбекский язык, эквивалентность, грамматическая замена, добавление, опущение, стратегия перевода.

Abstract

This article examines grammatical transformations used in translation from English into Uzbek, their theoretical foundations, and practical application. Due to structural differences between the grammatical systems of the two languages, translators

frequently employ various transformations to preserve meaning and stylistic equivalence. The study discusses the main types of grammatical transformations, including transposition, grammatical substitution, addition, omission, sentence splitting, and sentence combining. Practical examples illustrate how these techniques contribute to producing accurate and natural translations. The findings may be useful for translators, translation students, and researchers in translation studies.

Keywords: grammatical transformation, translation, English language, Uzbek language, equivalence, grammatical substitution, addition, omission, transposition, translation strategy.

Kirish

Tarjima turli xalqlar o'rtasidagi madaniy, ilmiy va ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishning eng muhim vositalaridan biridir. Bugungi globallashuv sharoitida xalqaro hamkorlikning kengayishi natijasida sifatli tarjimaga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Tarjima jarayonida faqat so'zlarning lug'aviy ma'nosini almashtirish yetarli emas. Har bir til o'ziga xos grammatik qurilish, sintaktik me'yor va uslubiy xususiyatlarga ega. Shu sababli tarjimon matn mazmunini to'liq yetkazish uchun turli grammatik transformatsiyalardan foydalanishga majbur bo'ladi.

Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lgani sababli ularning grammatik tizimlari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Ingliz tili analitik tillar guruhiga kiradi va unda qat'iy so'z tartibi muhim grammatik vazifani bajaradi. O'zbek tili esa agglutinativ til bo'lib, grammatik ma'nolar asosan qo'shimchalar orqali ifodalanadi hamda so'z tartibi nisbatan erkin hisoblanadi. Mazkur farqlar tarjima jarayonida grammatik transformatsiyalarni qo'llashni zaruratga aylantiradi.

Grammatik transformatsiyalar tarjima nazariyasining asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, ular yordamida asl matnning mazmuni, uslubi va kommunikativ vazifasi

tarjima tilida tabiiy shaklda qayta ifodalanadi. Tarjimashunos olimlar, jumladan, V. N. Komissarov, L. S. Barxudarov, Ya. I. Retsker, A. D. Shveytser va boshqa tadqiqotchilar transformatsiyalarni tarjimaning eng muhim usullaridan biri sifatida baholaydilar.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima jarayonida qo'llaniladigan grammatik transformatsiyalarning nazariy asoslarini o'rganish, ularning asosiy turlarini tavsiflash hamda amaliy misollar orqali ularning tarjima sifatini ta'minlashdagi ahamiyatini yoritishdan iborat.

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, tavsifiy tahlil, lingvistik kuzatish va tarjimaviy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida ingliz va o'zbek tillaridagi badiiy hamda publitsistik matnlar tanlandi. Tadqiqot predmeti esa ushbu matnlarda uchraydigan grammatik transformatsiyalar va ularning tarjimadagi funksional xususiyatlaridan iborat.

Grammatik transformatsiya tushunchasi

Tarjima nazariyasida transformatsiya deganda asl matn mazmunini saqlagan holda uni tarjima tilining grammatik, sintaktik va uslubiy me'yorlariga moslashtirish jarayoni tushuniladi. Grammatik transformatsiyalar esa aynan grammatik birliklarning o'zgarishi orqali amalga oshiriladigan tarjima usullaridir.

Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lganligi sababli ularning grammatik tizimlarida katta tafovutlar mavjud. Ingliz tili analitik til bo'lib, grammatik ma'nolar asosan yordamchi fe'llar, artikllar va qat'iy so'z tartibi orqali ifodalanadi. O'zbek tili esa agglutinativ til bo'lib, grammatik ma'nolar qo'shimchalar yordamida ifodalanadi. Shu sababli tarjima jarayonida ko'pincha grammatik shakllarni o'zgartirish zarurati tug'iladi.

Mashhur tarjimashunos olim L. S. Barxudarov grammatik transformatsiyalarni tarjimaning ajralmas qismi deb hisoblaydi. Uning fikricha, tarjima faqat lug'aviy moslikka emas, balki grammatik moslikka ham asoslanishi kerak. V. N. Komissarov esa transformatsiyalarni ekvivalent tarjimaga erishishning asosiy vositalaridan biri sifatida baholaydi.

Grammatik transformatsiyalar tarjima jarayonida quyidagi vazifalarni bajaradi:

- matn mazmunini to'liq saqlash;
- tarjimani tabiiy va ravon qilish;
- grammatik nomuvofiqliklarni bartaraf etish;
- uslubiy moslikni ta'minlash;
- kommunikativ maqsadni saqlash.

Ingliz va o'zbek tillari grammatik tizimlarining farqlari

Ingliz va o'zbek tillari grammatik jihatdan sezilarli farqlarga ega.

Birinchidan, ingliz tilida so'z tartibi qat'iy bo'lib, odatda Subject–Verb–Object (SVO) modeli qo'llaniladi.

Misol:

The student reads a book.

Tarjimasi:

Talaba kitob o'qiydi.

O'zbek tilida esa kesim odatda gap oxirida keladi.

Ikkinchidan, ingliz tilida artikllar mavjud. O'zbek tilida esa artikllar qo'llanilmaydi.

Misol:

A teacher entered the room.

Tarjimasi:

O'qituvchi xonaga kirdi.

Bu yerda **a** artikli tarjima qilinmaydi.

Uchinchidan, ingliz tilida zamon tizimi juda rivojlangan. Present Perfect, Past Perfect, Future Perfect kabi zamon shakllari mavjud.

Masalan:

She has finished her work.

Tarjimasi:

U ishini tugatdi.

Present Perfect o'zbek tilida alohida grammatik shakl bilan emas, balki oddiy o'tgan zamon orqali ifodalanadi.

To'rtinchidan, ingliz tilida passiv nisbat juda faol qo'llaniladi.

Masalan:

The letter was written yesterday.

Tarjimasi:

Xat kecha yozildi.

Ba'zi hollarda esa passiv konstruksiya aktiv shaklga aylantiriladi.

Masalan:

The meeting was opened by the director.

Tarjimasi:

Direktor yig'ilishni ochdi.

Bu grammatik transformatsiyaning yorqin namunasidir.

INGLIZ–O'ZBEK TARJIMASIDA GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TURLARI

Tarjimashunoslikda grammatik transformatsiyalar bir necha asosiy guruhlarga bo'linadi.

2.1. O'rin almashtirish (Permutation)

O'rin almashtirish tarjimada eng ko'p uchraydigan transformatsiyalardan biridir.

Ingliz tilida:

My brother bought a new computer yesterday.

Tarjimasi:

Kecha akam yangi kompyuter sotib oldi.

Bu misolda vaqt holi gap oxiridan boshiga ko'chirildi.

Yana bir misol:

The children were playing happily in the garden.

Tarjimasi:

Bolalar bog'da quvonch bilan o'ynayotgan edi.

So'zlarning joylashuvi o'zbek tilining sintaktik me'yorlariga moslashtirildi.

2.2. Grammatik almashtirish (Substitution)

Ba'zan tarjimada bir grammatik shakl boshqasi bilan almashtiriladi.

Misol:

He is a good driver.

Tarjimasi:

U yaxshi mashina haydaydi.

Bu yerda ot birikmasi fe'l orqali ifodalandi.

Yana:

She gave me a smile.

Tarjimasi:

U menga jilmaydi.

Ot fe'l bilan almashtirildi.

2.3. Qo'shish (Addition)

Ba'zan asl matnda mavjud bo'lmagan grammatik birlik tarjimada qo'shiladi.

Misol:

He nodded.

Tarjimasi:

U boshini qimirlatib tasdiqladi.

Tarjimada mazmunni aniqroq ifodalash uchun qo'shimcha birlik ishlatildi.

Yana:

She looked at him.

Tarjimasi:

U unga diqqat bilan qaradi.

"Diqqat bilan" birikmasi tarjimaning tabiiyligini oshiradi.

2.4. Tushirib qoldirish (Omission)

Ba'zi grammatik birliklar tarjimada ifodalanmaydi.

Misol:

It is raining.

Tarjimasi:

Yomg'ir yog'yapti.

"It" olmoshi tarjima qilinmaydi.

Yana:

There is a book on the table.

Tarjimasi:

Stol ustida kitob bor.

"There is" konstruksiyasi alohida tarjima qilinmaydi.

2.5. Gaplarni bo'lish

Ba'zan murakkab gap ikki sodda gapga ajratiladi.

Misol:

When he entered the room, everybody stood up because they respected him very much.

Tarjimasi:

U xonaga kirganda hamma o'rnidan turdi. Chunki uni juda hurmat qilishardi.

Bu usul matnni ravon va tushunarli qiladi.

2.6. Gaplarni birlashtirish

Ayrim hollarda aksincha, bir nechta sodda gap bitta murakkab gapga aylantiriladi.

Misol:

He came home. He was tired.

Tarjimasi:

U charchagan holda uyga keldi.

Bu transformatsiya matnning uslubiy yaxlitligini ta'minlaydi.

xulosa

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, grammatik transformatsiyalar ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimada muhim o'rin tutadi. Ular ikki tilning grammatik tizimidagi

tafovutlarni bartaraf etishga, matnning mazmunini to'liq saqlashga va tarjimaning tabiiy hamda ravon bo'lishiga xizmat qiladi. Tarjimon transformatsiyalardan o'rinli foydalangandagina ekvivalent va adekvat tarjimaga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation* (3rd ed.). Routledge.
2. Bassnett, S. (2014). *Translation Studies* (4th ed.). Routledge.
3. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press.
4. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
5. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Brill.
6. Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. John Benjamins Publishing.
7. Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (4th ed.). Routledge.
8. Komissarov, V. N. (1990). *Teoriya perevoda (Lingvisticheskie aspekty)*. Moskva: Vysshaya shkola.
9. Barxudarov, L. S. (1975). *Yazyk i perevod*. Moskva: Mejdunarodnye otnosheniya.
10. Retsker, Ya. I. (1974). *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika*. Moskva: Mejdunarodnye otnosheniya.